

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МИКОЛАЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО**

Педагогічний факультет
Кафедра музичного мистецтва

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор із науково-педагогічної
роботи

Н.В. Михальченко
Н.В. Михальченко

«28» серпня 2024 р.

**РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
ІНСТРУМЕНТАЛЬНЕ ВИКОНАВСТВО З МЕТОДИКОЮ
ВИКЛАДАННЯ**

Ступінь бакалавр

Галузь знань 01 Освіта/Педагогіка

Спеціальність 014 Середня освіта

014.13 Середня освіта (Музичне мистецтво)

Освітня програма Середня освіта (Музичне мистецтво)

Миколаїв 2024

РОЗРОБНИК ПРОГРАМИ: Ревенко Наталя Валеріївна, доцент кафедри музичного мистецтва, кандидат мистецтвознавства, доцент

Робоча програма затверджена на засіданні кафедри музичного мистецтва

Протокол від «27» серпня 2024 року № 1

Завідувач кафедри музичного мистецтва (О.І.Стріхар)

Анотація

Програма вивчення нормативної навчальної дисципліни «Інструментальне виконавство з методикою викладання» складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки ступеня бакалавра спеціальності 014 Середня освіта, предметна спеціалізація 014.13 Середня освіта (Музичне мистецтво).

Предметом вивчення навчальної дисципліни є теоретичне, методичне та практичне засвоєння інструментально-виконавських умінь і навичок високоякісного художнього виконання творів на музичному інструменті.

Міждисциплінарні зв'язки забезпечують теоретичну та практичну єдність в осмисленні інформації, отриманої в процесі вивчення циклу професійних дисциплін: музично-теоретичних (гармонія, сольфеджіо, історія музики) та вокально-хорових.

Ключові слова: інструментальне виконавство, музичні здібності та навички, музичний стиль, музичний жанр, виконавська інтерпретація.

Abstract

The program of study of the normative educational discipline "Instrumental performance with teaching methods" is made according to the educational-professional program of preparation of a bachelor's degree of a specialty 014 Secondary education, subjects specialization 014.13 Secondary education (Musical art).

The subject of study of the discipline is the theoretical, methodological and practical mastering of instrumental and performing skills of high-quality artistic performance of works on a musical instrument.

Interdisciplinary connections provide theoretical and practical unity in understanding the information obtained in the process of studying the cycle of professional disciplines: music theory (harmony, solfeggio, music history) and vocal and choral.

Keywords: Instrumental performance, musical abilities and skills, musical style, musical genre, performing interpretation.

ВСТУП

Програма вивчення навчальної дисципліни «Інструментальне виконавство з методикою викладання» складена Ревенко Н.В. відповідно до освітньо-професійної програми підготовки ступеня бакалавра спеціальності 014.13 Середня освіта (Музичне мистецтво).

Предметом вивчення навчальної дисципліни є теоретичне, методичне та практичне засвоєння інструментально-виконавських умінь і навичок високоякісного художнього виконання творів на музичному інструменті (фортепіано, баян, акордеон, гітара).

Міждисциплінарні зв'язки забезпечують теоретичну та практичну єдність в осмисленні інформації, отриманої в процесі вивчення музично-теоретичних дисциплін – *гармонії*(орієнтування в тональності, структура, побудова та розташування акорду, розвиток гармонічного слуху, навички акордових сполучень, гармонізація мелодії), *сольфеджіо* (ладове чуття, розвиток музичного слуху, музично-слухових, внутрішніх уявлень, правильне відчуття висоти ноти, вміння «чисто» інтонувати), *історії музики* (ознайомлення з видами, жанрами інструментальної музики; орієнтація в музично-історичному просторі; ознайомлення з творчістю видатних композиторів минулого та сучасності), *хорового класу, вокальної майстерності*(знання про вокальну природу звуку, вироблення у студентів складних умінь якісно співати у власному інструментальному супроводі), *методики організації та роботи зі шкільним хоровим колективом*(навчитись слухати і відтворювати голосом різні елементи хорової партитури в процесі інструментального виконання і одночасного керування хором).

1. Мета та завдання навчальної дисципліни

1.1. **Метою** викладання навчальної дисципліни «Інструментальне виконавство з методикою викладання» є виховання широко досвідчених фахівців, які здатні вільно використовувати музичний інструмент (фортепіано, баян, акордеон, гітара) при проведенні уроку та позакласної музично-виховної роботи в загальноосвітній школі, здібні розкрити художній зміст музичних творів, мають необхідний досвід самостійної роботи з педагогічним та концертним репертуаром і готові до практично-виконавської та педагогічної діяльності.

1.2. Основними завданнями вивчення дисципліни «Інструментальне виконавство з методикою викладання» є:

- розвиток у студентів комплексу музично-творчих та музично-виконавських здібностей, виконавчих навичок, які включають вільне володіння інструментом, добру технічну підготовку, вміння працювати з нотним текстом, психологічну тренуваність, що дозволяє яскраво, виразно розкрити образний зміст музичного твору;
- засвоєння студентами найбільш типових рис музики різних епох, стилів, художніх напрямків та національних шкіл вітчизняної та світової музичної культури;
- засвоєння студентами програмного матеріалу загальноосвітньої школи і розвиток інтересу до роботи з ним;
- підготовка за допомогою музичного інструмента (фортепіано, баяну, акордеону, гітари) уроків, музично-виховних та музично-освітніх заходів (тематичних концертів, музичних спектаклів, бесід, літературно-музичних композицій, лекторіїв дитячої філармонії, конкурсів, вечорів розваг тощо);
- навчання студентів перекладанню фрагментів симфонічної, оперної, балетної музики для фортепіано (баяну, акордеону, гітари), підбиранню на слух музичних мелодій з акомпанементом, вміння читати з аркуша;
- формування у студентів навичок самостійної роботи над музичними творами.

Програмні результати навчання:

ПРН 2. Знає сучасні теоретичні основи музичної педагогіки, педагогіки мистецтва, методики музичного навчання та виховання.

ПРН 6. Інтегрує складні професійні уміння гри на музичних інструментах, співу, диригування музичними колективами, музичного сприймання, запам'ятовування та інтерпретації музичних творів, артистизм, виконавську надійність (самооцінку, самоконтроль, саморегуляцію)

ПРН 9. Демонструє уміння вирішувати музично-педагогічні проблеми, оригінальність і гнучкість творчого мислення у процесі конструювання, інтерпретації та реалізації музично-педагогічних ситуацій

ПРН 14. Здатний застосовувати сучасні педагогічні технології, в тому числі і інформаційні, для забезпечення якості освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти, закладах мистецької позашкільної освіти.

ПРН 18. Налагоджує духовну спільність, співпереживання і співпрацю учнів і вихованців, ефективно працює в мистецько-творчому учнівському і педагогічному колективах освітнього закладу, інших мистецьких об'єднаннях.

ПРН 19. Розуміє значущість культури і мистецтва для виховання і розвитку особистості учня, цінує полікультурність світу і здатний керуватися у своїй діяльності сучасними принципами полікультурної толерантності, діалогу і співробітництва.

ПРН 21. Здатний створювати рівноправне і справедливе освітнє середовище.

1.3. Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студент оволодіває такими **компетентностями:**

I. Загальнопредметні:

- Знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності.
- Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел
- Здатність застосовувати набуті знання в практичних ситуаціях.
- Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.
- Здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово.
- Здатність використовувати знання іноземної мови в освітній діяльності

II. Фахові:

- Здатність користуватися символікою і сучасною термінологією музичної мови
- Здатність виявляти музикальність, виконавські (інструментальні), інтерпретаційні, артистичні уміння, виконавську надійність учителя музичного мистецтва
- Здатність відчувати і демонструвати емоційну чутливість, рефлексію, ціннісне ставлення до музичних творів, здійснювати активне сприймання, запам'ятовування, збереження, відтворення і художньо-педагогічне тлумачення змісту і смислу творів мистецтва.
- Уміння свідомо обирати шляхи вирішення непередбачуваних проблем у професійній діяльності
- Здатність до інноваційної діяльності в сфері культури, мистецтва та освіти.

На вивчення навчальної дисципліни відводиться 630 годин / 21 кредити ECTS.

2. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни

I курс.

Кредит 1. З історії музичного виконавства

Тема 1. Інструментальне виконавство. Фортепіанне виконавство 18-21 століть.

Тема 2. Початковий етап навчання гри на інструменті.

Тема 3. Читання нот з листа. Робота над акомпанементом.

Кредит 2. Художньо-інструктивний, шкільний репертуар

Тема 4 . Розвиток технічних навичок гри на фортепіано (баяні, акордеоні, гітарі). *Група А.* Гра: 5 п'єс - ескізно. *Група В і С.* Гама дієзні (до 4-х знаків), акорди, арпеджіо, Д7, ум.VII, хроматична гама.

Тема 5. Художньо-інструктивний репертуар. *Група А.* Гра: 5 п'єс - напам'ять.

Група В і С: 1 етюд - напам'ять, 1 етюд – ескізно.

Тема 6. Репертуар з програми «Слухання музики». *Групи А, В, С:* виконання 2-х п'єс по слуханню музики в школі напам'ять. Художньо-педагогічний аналіз творів із шкільного репертуару.

Кредит 3. Художній, ансамблевий репертуар

Тема 7. Художній репертуар. *Група А. Підгрупа А1:* поліфонія. *Підгрупа А2:* 3-4 п'єси. *Група В і С:* поліфонія.

Тема 8. Художній репертуар. *Група А. Підгрупа А1:* п'єса. *Підгрупа А2:* 3-4 п'єси. *Групи В і С:* П'єса малої або середньої форми.

Тема 9. Ансамблевий репертуар.

Кредит 4. Удосконалення виконавської техніки

Тема 10. Робота над вправами, гамами.

Тема 11. Поліфонія у фортепіанному мистецтві.

Кредит 5. Художньо-інструктивний, шкільний, ансамблевий репертуар

Тема 12. Інструктивний репертуар. Гама дієзна до 7-ми знаків, акорди, арпеджіо, хроматична гама.

Тема 13. Художньо-інструктивний репертуар. 1 етюд – напам'ять, 1 етюд – ескізно.

Тема 14. Шкільний репертуар з програми «Слухання музики»: виконання 2-х п'єс напам'ять.

Тема 15. Ансамблевий репертуар.

Кредит 6. Художній репертуар

Тема 15. Художній репертуар. Твір великої форми напам'ять

Тема 16. Художній репертуар. П'єса малої або середньої форми напам'ять

II курс.

Кредит 1. Інструментальне виконавство 18-21 століть

Тема 1. Поліфонія у фортепіанному мистецтві

Тема 2. Методи роботи над творами великої форми

Тема 3. Жанр п'єси в творчості українських та зарубіжних композиторів

Кредит 2. Художньо-інструктивний, шкільний репертуар

Тема 4. Інструктивний репертуар: гама бемольні до 4-х знаків, акорди, арпеджіо, D7, ум. VII, хроматична гама

Тема 5. Художньо-інструктивний репертуар 1 етюд – напам'ять, 1 етюд – ескізно

Тема 6. Шкільний репертуар з програми «Слухання музики»: виконання 3-х п'єс по слуханню музики в школі напам'ять.

Тема 7. Художньо-педагогічний аналіз творів із шкільного репертуару.

Кредит 3. Художній, ансамблевий репертуар

Тема 8. Художній репертуар: Виконання поліфонічного твору напам'ять.

Тема 9. Художній репертуар: Виконання п'єси малої або середньої форми напам'ять.

Тема 10. Ансамблевий репертуар.

Кредит 4. Художньо-інструктивний, шкільний репертуар

Тема 11. Інструктивний репертуар: гама бемольні до 7-ми знаків

Тема 12. Художньо-інструктивний репертуар: виконання одного етюду напам'ять, виконання одного етюду ескізно

Тема 13. Шкільний репертуар з програми «Слухання музики»: виконання 3-х п'єс по слуханню музики в школі напам'ять. Художньо-педагогічний аналіз творів із шкільного репертуару.

Кредит 5. Художній репертуар

Тема 14. Художній репертуар. Виконання твору великої форми напам'ять.

Тема 15. Художній репертуар. Виконання п'єси малої або середньої форми напам'ять

III курс.

Кредит 1. Художньо-інструктивний, шкільний, ансамблевий репертуар

Тема 1. Художньо-інструктивний репертуар: 11 видів арпеджіо.

Тема 2. Художньо-інструктивний репертуар 1 етюд – напам'ять, 1 етюд – ескізно

Тема 3. Ансамблевий репертуар.

Тема 4. Шкільний репертуар з програми «Слухання музики»: виконання 3-х п'єс по слуханню музики в школі напам'ять. Художньо-педагогічний аналіз творів із шкільного репертуару.

Кредит 2. Художній репертуар

Тема 5. Художній репертуар: Виконання поліфонічного твору напам'ять.

Тема 6. Художній репертуар: Виконання п'єси малої або середньої форми напам'ять.

Кредит 3. Художньо-інструктивний, шкільний, ансамблевий репертуар

Тема 7. Художньо-інструктивний репертуар: 11 видів арпеджіо

Тема 8. Художньо-інструктивний репертуар: 1 етюд напам'ять

Тема 9. Шкільний репертуар з програми «Слухання музики»: виконання 3-х п'єс по слуханню музики в школі напам'ять

Тема 10. Ансамблевий репертуар.

Кредит 4. Художній, ансамблевий репертуар

Тема 11. Художній репертуар. Виконання твору великої форми напам'ять.

Тема 12. Художній репертуар. Виконання п'єси малої або середньої форми напам'ять.

Тема 13. Ансамблевий репертуар.

IV курс.

Кредит 1. Художньо-інструктивний, шкільний репертуар

Тема 1. Художньо-інструктивний репертуар 1 етюд – напам'ять, 1 етюд – ескізно

Тема 2. Шкільний репертуар з програми «Слухання музики»: виконання 3-х п'єс по слуханню музики в школі напам'ять.

Тема 3. Художньо-педагогічний аналіз творів із шкільного репертуару.

Кредит 2. Художній, ансамблевий репертуар

Тема 4. Ансамблевий репертуар.

Тема 5. Художній репертуар: виконання поліфонічного твору напам'ять.

Тема 6. Художній репертуар: виконання п'єси малої або середньої форми напам'ять

Кредит 3. Художньо-інструктивний репертуар

Тема 7. Художньо-інструктивний репертуар: 1 етюд – напам'ять. Художньо-інструктивний репертуар: 1 етюд ескізно.

Кредит 4. Шкільний репертуар

Тема 8. Шкільний репертуар з програми «Слухання музики»: виконання 3-х п'єс по слуханню музики в школі напам'ять

Тема 9. Художньо-педагогічний аналіз творів із шкільного репертуару

Кредит 5. Ансамблевий репертуар

Тема 10. Ансамблевий репертуар.

Кредит 6. Художній репертуар

Тема 11. Художній репертуар. Виконання твору великої форми напам'ять

Тема 12. Художній репертуар. Виконання п'єси малої або середньої форми напам'ять.

3. Рекомендована література

**Базова
(посібники)**

1. Ревенко Н. Інструментальне виконавство (Фортепіано) Частина I: навчально-методичний посібник / Н. Ревенко. – Миколаїв: «РАЛ-поліграфія», 2018. – 318 с.
2. Ревенко Н. Інструментальне виконавство (Фортепіано) Частина II: навчально-методичний посібник / Н. Ревенко. — Миколаїв: «РАЛ-поліграфія», 2020. — 212 с.
3. Шукайло В. Ф. Шлях до майстерності піаніста: навчально-методичний посібник. / В. Ф. Шукайло – Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2017. – 206.

(нотна література)

1. Альбеніс І. Вибрані твори для фортепіано.

2. Балакіреєв О. Думка мі бемоль мажор.
3. Барвінський В. «Українська сюїта», П'єси для дітей.
4. Барток Б. Твори для фортепіано тт.1-3.
5. Бах Й.С. ДТК – I, II т. Прелюдії і фуги. Французькісюїти. Англійськісюїти. Партити. Токати. Фантазія до мінор. Хроматичнафантазія і фуга.Італійський концерт, Органніхоральніпрелюдії (транскрипція для фортепіаноІ.Ільїна).
6. Бедусенко С. «Сюїтана теми російськихнароднихказок»
7. Беренс Г. Тв.61 Новітня школа швидкості.
8. Беркович І. Варіації на тему Паганіні.
9. Бетховен Л. Варіації, Сонати, Концерти, Багатіли, Екосези.
10. Богданов Ф. Українськасюїта, Музичний момент.
11. Бородін О. Маленькасюїта.
12. Бортнянський О. Соната До мажор.
13. Воробкевич І. Думка.
14. Гайдн Й. Варіації, Сонати, Концерти.
15. Гедике О. Альбом фортепіаннихп'єс.
16. Гендель Г. Концерти. Сюїти. Варіації, 16 маленьких фортепіаннихп'єс.
17. Глієр Р. Прелюдії.
18. Глінка М. Поліфонічна тетрадь (фуги).
19. Гречанінов О. Експромти, Прелюдії.
20. Іщенко Ю. 3 зошитап'єс «Поетичнінастрої», «24 прелюдії».
21. Кабалевський Д. Альбом фортепіаннихп'єс.
22. Калачевський М. Вальс – каприс
23. Кобилянський О. Сімоктавнихетюдів.
24. Колеса М. «Дрібнички», «Три коломийки», «Картинки Гуцульщини», «Пасакалія. Скерцо. Фуга».
25. Косенко В. Етюди, «11 етюдів у формістаровиннихтанців», Соната.
26. Крамер І. Тв.100 Вибраніетюди.
27. Клин В. Фортепіанні твори.
28. Кос-Анатольський А. ГомінВерховини. Гуцульськакатоката.
29. Лемуан О. Вибраніетюди.
30. Ліст Ф. Угорськарапсодія, Етюди.
31. Лисенко М. Перший концертний полонез, Друга рапсодія /на українськінародні теми/, «Думка-шумка», Соната ля мінор, Ліричнімініатюри.
32. Луньов С. Цикл «Мардонги».
33. Лятошинський Б. Прелюдії.
34. Лядов О. Прелюдії, Мазурки.
35. Мендельсон Ф. Пісні без слів.
36. Мошковський І. Тв.72 15 віртуознихетюду.
37. Мусоргський М. «Картинки з виставки», «Сльоза»,
38. Некрасов О. «Вісімпрелюдій», «Два фантастичнихескізу», «Три присвяти С.С. Прокоф'єву».
39. Ніжанківський Н. «Інтермецо», «Маленькапрелюдія».
40. Прокоф'єв С. «Дитячамузика», «Фортепіанніп'єси для юнацтва», «Миттєвості», «Казки староїбабусі», «Ромео і Джульєтта» (10 п'єс), «Сарказми».
41. Рахманінов С. «Елегія», «Мелодія», Етюди, Прелюдії, Музичнімоменти, П'єси-фантазії, Концерти.
42. Ребіков В. Музична табакерка, «Сумнапісенька».
43. Ревуцький Л. «Двіпрелюдії» ор.7, «Три прелюдії» ор.4, «Пісня».
44. Сасько Г. сюїта «Граю джаз».
45. Скорик М. «12 прелюдій та фуг».
46. Скрябін О. Етюди, Експромти: ля мажор, фа дієзмінор, Поєми.

47. Сокальський П. Вальс – каприс № 1. Тарантела, цикл «Музичнівраження», сюїта «На луках», «Мазурка», «Веснянка».
48. Степовий Я. Ліричнімініатюри («Вальс», «Елегія», «Менует»), «Рондо», «Прелюд пам'яті Т.Г. Шевченка».
49. Таганов.О. «Народні картинки», «Краски».
50. Чайковський П. «Дитячий альбом», «Пори року», «Ноктюрн», «Романс», «Юмореска».
51. Черні К. Школа швидкостів. 299, Мистецтвошвидкостів. 740.
52. Шамо І. Токата, сюїта «Картиниросійськихживописців»
53. Шопен Ф. Полонези, Експромти, Скерцо, Балади, Етюд, Прелюдії, Вальси.
54. Шостакович Д. Прелюдії та фуґи, Прелюдії, Три фантастичнихтанцю.
55. Шуберт Ф. Експромти.
56. Шух М. Цикл «Старігалантитанці».
57. Щедрин Р. Бассо-остинато, цикл «Прелюдії та фуґи».
58. Юріна Л. Альбом «Джаз фієста».
59. Яковчук О. Цикл «12 фортепіаннихпрелюдій та фуґ».

Допоміжна

- 1.Алексеев А. Историяфортепианногоискусства: В 3-х частях. - 2-е изд. – М.: Музыка, 1988. – Ч.1 и 2. – 415 с.
2. Гаккель Л.Е. Фортепианнаямузыка XX века. Очерки. – 2-е изд., доп. – Л.: Сов. композитор, 1990. – 288 с.
3. Демченко А. Ференц Лист: веги еволюции // Ференц Лист и проблемысинтезаискусств. Харьков, 2002.
4. Задерацька А. Прелюдії та фуґи // Мирослав Скорик: Зб. ст. – Львів: Видавництво «СПОЛОМ», 1999. – 136 с., з нотними прикладами.
5. Иванина Р. К проблемевыбораисполнительскойредакции в фортепианнихсочинениях И.С.Баха // Музыкальнаяпедагогика: Исполнительство: Сб.ст. М.: МГУКИ, 1998. Вып.1-2.
6. Ландовска В. Вольфганг Амадей Моцарт. Фортепианнеконцерты. О некоторыхклавирныхпроизведениях Моцарта // Какисполняют Моцарта: Сб.мат. М.: Классика-XXI, 2004.
7. Олійник О. Перший український радянський фортепіанний педагогічний репертуар // Українське музикознавство / Науково-мет. міжв. щор. – К.: Муз. Україна, 1968. – С.211-214.
8. Олійник О. Фортепіанна творчість В.С. Косенка. – К.: Наук. думка, 1977. – 151с. Союз композиторовУкраины. Справочник / Сост. А.Муха. – К.: Музична Україна, 1984 – 319с.
9. Ройзман Л. Заметки об исполнениианглийскихсюит И.С.Баха // Проблемы стиля и интерпретациимузыкибарокко: Сб.науч.тр. М.: МГК, 2001. Сб.32.
10. Словариностранныхмузыкальныхтерминов / Т.С.Крунтяева, Н.В. Молокова, А.М. Ступель. – 5-е изд. – Л.: Музыка, 1985 – 143с.
11. Союз композиторовУкраины. Справочник / Сост. А.Муха. – К.: Музична Україна, 1984 – 319с.
12. Тимофеев В. Український радянський фортепіанний концерт. – К.: Муз.Україна. – 1972. – 160с.
13. Фейнберг С. О фортепианноймузыке Моцарта и Бетховена // Какисполняют Моцарта: Сб.мат. М.: Классика-XXI, 2004.
14. Хрестоматія з музики для учнів загальноосвітньої школи. 1 клас / Сост.Бервецкий З.Т. – К.: Музична Україна, 1991 – 128с.

15. Хрестоматія з слухання музики 1-3 класи / Ред.-сост. Е.В. Майбурова. – К.: Музична Україна, 1980 – 204с.
16. Цыпин Г. Шопен и русскаяпианистическаятрадиция. М.: Музыка, 1990.
17. Часовитин Д. Исполнительскаяфразировкафортепианных сонат Бетховена: Автореф. дис...канд. искусствоведения. СПб: СПбГК, 1997.
18. Энциклопедическиймузыкальныйсловарь / ред. Г.В. Келдыш, сост. Б.С. Штейнпресс, И.М. Ямпольский. – М.: Большаясоветскаяэнциклопедия, 1959. – 328с.

4. Форма підсумкового контролю успішності навчання: залік, іспит, ПМК

5. Засоби діагностики успішності навчання: тестування